

~~HE-TOPIS~~ RM JAZU, knj. 87 (1914)
135-220.

Četiri priloga Gunduliću i njegovu „Osmanu“.

Učitelji pjesnikovi, vrela, dopune i „najstariji“ rukopis „Osmana“.

(Sa 10 faksimila na posebnim tablicama.)

Primljeno u sjednici razreda historičko-filološkoga Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 20. novembra 1913.

NAPISAO ČLAN DOPISNIK DR. ĐURO KÖRBLER.

Otkako se bavim poviješću dubrovačkog latinizma, uvelike mi je omilio i Gundulićev „Osman“, jer je i ta pjesma tek plod mnogovjeke kulture latinske u Dubrovniku. Svaki pak poznavalac naše književnosti — pristajao on i uz najradikalniju kritiku, koja želi dokazati, da pjesničko to djelo nije dovršeno i osim toga da je složeno od dvije isprva nezavisne pjesme —, rado će, držim, priznati, da je i kraći ili nedovršeni „Osman“, kakav nam se sačuvao, najvredniji ostatak čitave naše starije književnosti.

Baveći se prošaste i ove godine u dubrovačkom arhivu Gradićevim pismima, pa kod toga često pretražujući i spise starijega doba, obratio sam pažnju na to, ne ima li u bogatoj građi rečenoga arhiva još koja nova vijest, koja bi nam bar posredno mogla objasniti život Gundulića ili postać njegovu „Osmana“. Dva su me pitanja kod toga u prvom redu zanimala. Znajući dobro po Gradićevu životu, da su Dubrovčani i u drugoj polovini 17. vijeka samo s teškom mukom dobili nekoliko Isusovaca, da im poučavaju mladež, htjedoh istražiti, jesu li ispravne vijesti, po kojima je već Gundulić bio učenik Isusovaca. U drugu pak ruku nastojah obaznati, ne nahodi li se u arhivu dubrovačkom bar kakav trag građi, kojom se veliki pjesnik mogao služiti sastavljajući „Osmana“. Dok sam se bavio ovim pitanjima, nijesam

se dakako mogao oteti ni davnomu razmišljanu o tome, kako se moglo dogoditi, da je „Osman“ dospio do nas u krñem ili nedovršenom obliku, pa i kako bi ga trebalo dopuniti. Nekoliko rezultata svojih istraživanja i razmišljanja iznosim ovdje držeći za dužnost svakoga poznavaoća dubrovačke književnosti, da u prvom redu nastoji oko toga, te bi nam Gundulić i njegov „Osman“ bili što bolje poznati.

I.

Školske prilike u Dubrovniku 16. vijeka.

O obrazovanu Gundulićevu za mladih dana, od starijih poznavalaca književnosti dubrovačke, najviše vijestî podaje Appendini u predgovoru uz Jakšićev talijanski prijevod „Osmana“¹, u kojem je prikupio sve, što se u ono doba moglo u Dubrovniku doznati o Gunduliću i njegovoj pjesmi. No gotovo sve ono, što doznajemo od ñega o Gundulićevim naukama, samo jo pusto naklapanje.

Po predgovoru Appendinijevu doznajemo, da je već za Gundulićeva djetinstva prestao običaj, što ga je grad Dubrovnik prije imao, da svojoj mladeži pribavlja iz Italije uz pristojnu plaću najvrsnije učitelje „*di lettere umane*“. Pošto je dakle znameniti Isusovac Bobadilla 1559. godine došao u Dubrovnik i odande se nakon dvije godine povratio u Italiju, Isusovci su po ñegovu kazivanu oskrbili grad vrsnim učiteljima gramatike i govornništva, među kojima bijahu učeni članovi družbe Luka Salernitano, Bartolomej Sfondrati² i Julije Mancinelli. Kako je pak u doba mladenaštva Gundulićeva Isusovac Silvestar Muzio od 1601. do 1609. godine u Dubrovniku „*pubblicamente*“ i „*con molta riputazione*“ poučavao „*le belle lettere*“, a drug ñegov Rinaldo Ricasoli iz Firenze od 1609. do 1612. godine čitao ondje filozofiju, zaključuje Appendini, da su ta dva Isusovca bez sumñe bili i Gundulićevi učitelji „*nell' eloquenza, e nella razional*

¹ *Versione libera dell' Osmanide, poema illirico di Giovanni Fr-co Gondola, patrizio di Ragusa. Colla di lui vita scritta dal Padre Francesco Maria Appendini delle Scuole Pie. Ragusa, per Antonio Martecchini 1827.*

² Isusovac Bartolomej Sfondrati bio je prema vijestima u rukopisu „*Genealogia delli cittadini Ragusei*“ roñeni Dubrovčanin, sin Marina Ivanova Sfondratija, kancelara dubrovačkog, i Margarite, kćeri Nikole Mihailova Mioše Dubrovčanina, koji su se vjenčali potkraj 1534. godine. Bartolomej bijaše im treći sin, a reñeni rukopis pominje uz ñegovo ime: „*Fu Dottore e Prete della Comp-a di Gesù.*

filosofia“, pa da nima vaļa zahvaliti, što je Gundulić postao veliki pjesnik.

Te slabo potkrijepljene tvrdnje Appendinijeve prihvatio je i Šved Alfred Jensen, koji im u poznatom djelu o Gunduliću i njegovu „Osmanu“¹ dodaje još kratak prikaz naučne osnove, kakova vrijedi za sve isusovačke škole, a nahodimo ih i drugdje, pa je na pr. Kerubin Šegvić i u predgovoru školske knjige: Izbor iz Gundulićeva „Osmana“, koja je ugledala svijetlo pred dvije godine, dosta naširoko razložio, što se i kojim redom učilo u isusovačkim školama, da bi se vidjelo, kako se Gundulić u mladosti obrazovao. Nevoļa je samo, da se s tim razlaganjima ne podudaraju vijesti, što nam ih o dubrovačkoj školi onoga doba podaje obilata građa arhiva dubrovačkog.

Samo djelomice bit će ispravno ono, što Appendini pominje o Bobadilli, da je dvije godine boravio u Dubrovniku. U sjednici naime od 29. maja 1561.² senat je dubrovački sa 28 protiv 8 glasova stvorio zaključak „*de donando Doctorem Bobadigliam, Theologum Hispanum, qui redit in Italiam, et postea dicetur, quantum sit ei donandum*“, a odmah nato sa 24 glasa protiv 12 zaključuje, da mu vaļa darovati pedeset zlatnih dukata, „*in quibus debeant computari omnes expensae, quae occurrerunt pro paratione suae mensae et solutione nautorum bergantini, cum quo ibit*“. Ne možemo pouzdano znati, što je Bobadilla tada radio u Dubrovniku; no sudeći po svoti, što ju je primio od Dubrovčana za svoj trošak, svakako je boravio u Dubrovniku tek kraće vrijeme. Posao, koji ga je doveo u Dubrovnik, nije trebao biti vjerski ili školski, jer ga devet godina kasnije sretamo u Messini kao konsula dubrovačkog, pa je već 1561. godine mogao doći u Dubrovnik i u takovu poslu³.

¹ Gundulić und sein Osman. Eine südslavische Litteraturstudie. Göteborg 1900, str. 92.

² *Consilia Rogatorum*, knjiga 55. za godine 1559.—61. fo 251.

³ Zanimljivo je pismo ovo, što ga Bobadilla kao konsuo republike dubrovačke piše senatu 1570. godine (u arhivu dubrovačkom sv. XV. šesnaestoga vijeka br. 461.):

Gr-a et Pax D-ni n-ri Jesu X-sti sit semper uobiscum. Amen. La deuotion mia verso le SS-rie VV-re. ill-me è tale e tanta, che ogni giorno prego a X-sto per la loro prosperità, tanto più, quanto conosco la necessità; perchè,

U zapisnicima senata dubrovačkog Isusovci se prvi put pominu tek 1583. godine: 28. aprila stvorio je senat sa 24 glasa protiv 13 zaključak „*de introducendo in ciuitatem nostram R-dos Patres Jesuitas ad honorem Dei, ad aedificationem nostram et ad educationem filiorum nostrorum*“, ali je na kasnija vremena odgodio raspravljane o tome, koliko Isusovaca da se primi i na koji način, premda se u isti čas predlagalo, da se povjeri „*Dnis Prouisoribus Ciuitatis, ut ipsi referant eorum opinionem circa introductionem dictorum Patrum et circa modum statuendum pro eorum introductione*“¹. Da se Dubrovčani tada nijesu baš otimali za isusovačku družbu, razbiramo već po tome, što 1583. godine senat nije više o tome raspravljao.

Tek u sjednici od 10. januara 1584. predložilo se senatu, neka bi stvorio zaključak „*de introducendo in Ciuitatem nostram in executionem partis captae in Cons-o Rogatorum sub die 28. Aprilis anni proxime praeteriti sex Jesuitas sacerdotes et duos conuersos*“; ali senat zaključio sa 27 protiv 10 glasova, da se primi u grad samo šest Isusovaca: „*quattuor sacerdotes et duo conuersi*“². Raspravljane pak o tome, kako da se pribave sredstva za te redovnike, odgodilo se do 16. maja 1584., kad senat odredi, da vaša izabрати „*tres procuratores Jesuitarum*“³. No i s izborom novih tih prokuratora senat se nije osobito žurio, jer ih izabra istom u sjednici

chi si troua fra vn dracone et vn leone, bisogna, che Dio li liberi con la sua santa g-ra, come fece a Daniele nel lago delli leoni et a i santi suoi. Quì sono grandi rumori della grande armata del Turco per questo anno: tutti si preparano, perchè non sanno, doue andará o cascarà la tempesta; X-sto ne defenda. Il S-r Vicerè di Sicilia visita tutta questa Isola per far l'officio suo; è principe X-stianissimo et deuotissimo mio: spero si accaderà qualche fauore da sua Ec-zia per la sua Republica. Io non mancarò di seruirli con diligenza et fideltà: mi comandino sempre et resto pronissimo di seruirli apresso di Dio et apresso li homini. Del resto mi remitto alla l-ra di Mons-r ill-mo suo Archiepiscopo (nadbiskup dubrovački bijaše tada Hrisostom Calvino), che X-sto chi lo conserui a gloria sua et beneficio publico. Amen. Di Messina a di 18 di Gennaro 1570.

Delle S-rie VV-re ill-issime

In X-sto deuotiss-mo

Bobadilla.

¹ *Cons. Rog.*, knjiga 67. za godine 1582./3. fo 118.

² *Cons. Rog.*, knjiga 67. za godine 1582./3. fo 118.

³ *Cons. Rog.*, knjiga 68. za godine 1584.—1586. fo 2.

od 2. juna, i to patricija Ivana Marinova Gundulića sa 19 protiv 16 glasova, Jerolima Frañina Kabožića sa 23 glasa protiv 11 i Petra Frañina Gučetića sa 19 protiv 15 glasova. U istoj se sjednici odredio posao tih prokuratora, jer se zaključilo, „*quod praedicti Procuratores debeant requirere particulares personas pro elemosina necessaria, pro victu, habitatione et alijs rebus necessarijs ad sustentationem supradictorum Jesuitarum, qui Procuratores quantitatem pecuniarum, quam in elemosinam collegissent et recepissent, debeunt deferre ad Consilium Rogatorum, ut possit consuli super dictis pecunijs id, quod magis expedire videbitur*“¹.

Tako je dakle senat dubrovački sabirući dobrovoljne prinose u građana i izabravši za to tri patricija, koji će ih kupiti, želio namaći svotu, koja je bila potrebna, da bi u gradu moglo živjeti bar šest Isusovaca „*ad honorem Dei, ad aedificationem nostram et ad educationem filiorum nostrorum*“. Taj je pak način sabiraña potrebne svote odabrao očito u krajnjoj nevoļi, jer potkraj 16. vijeka državna je blagajnica gotovo uvijek bila prazna, kako razbiramo po ponovnim vijećanjima senata u ono doba o tome, da se umañe plaće pojedinih činovnika i na taj način umañe državni izdaci. Upravo 1584. godine umañi se privremeno plaća nekolikim činovnicima, među njima i učiteljima². Isto se sredstvo upotrijebilo i 1596. godine, kad se svim činovnicima plaća za pet godina umañila na taj način, da im se dotadašña godišña plaća isplaćivala u 14 mjeseci³. Pa i svako je drugo zlo upravo tada snalazilo Dubrovnik. Tako je 1585. godine vladala u tom gradu strašna kuga, koja se zavukla onamo iz turskih susjednih krajeva, te je senat 14. novembra 1585. od nevoļe učinio zavjet, kojega mu je izvršenje doskora zadavalo dosta brige: da će odrediti svakogodišnje svečano obilaženje gradom na određen dan (3. maja) i podići javnu bolnicu na Lokrumu kao znak zahvalnosti Bogu, ako grad izbavi od kuge⁴.

U takova tužna vremena malo su posla imala ona tri prokuratora, i mi ni u jednom zapisniku o sjednicama senata ne čitamo ni riječi o tome, da bi oni bili izvijestili senat o ka-

¹ *Cons. Rog.*, ista knjiga, fo 77. i 86.

² *Cons. Rog.*, ista knjiga, fo 86, 95. i dr.

³ *Cons. Rog.*, knjiga 74. za godine 1595./6. fo 237. i d.; knjiga 75. za godine 1596.—1598. fo 42. i d.

⁴ *Cons. Rog.*, knjiga 68. za godine 1584.—1586. fo 254, 288, 306. i dr.

kovoj god svoti sabranoj u ime milostiñe ili dobrovoljnih prinosa za Isusovce. Malo je koristi bilo i od toga, što je senat 25. oktobra 1589. mjesto pokojnih Ivana Marinova Gundulića i Jerolima Frañina Kabožića izabrao nova dva prokuratora Isusovaca, i to Ivana Marinova Rastića sa 24 glasa protiv 15 i Augustina Matijina Pucića sa 31 glasom protiv 8, pa im strogo naložio „*ut debeant exequi partem captam in Cons-o Rogatorum die 2-do Junij de 1584 et referre Cons-o Rogatorum die 28. mensis Novembris proxime futuri*“¹: 28. novembra 1589. nitko u senatskoj sjednici nije ni riječju spomenuo to određenje. Što više, čini se, da se na n brzo sasvim zaboravilo, jer u sjednici od 17. decembra 1599. želi senat nanovo izabrati nova dva prokuratora Isusovaca mjesto pokojnoga Ivana Marinova Gundulića i Jerolima Frañina Kabožića, ali od predloženih šest kandidata ni jedan ne dobi potrebne većine glasova², pa se njihov izbor odgodio na neodređeno vrijeme.

Tako dakle Isusovci nijesu imali ni stalna boravišta, a nekmoli školu kakovu u Dubrovniku 16. vijeka i u početku 17. vijeka. Time dakako ne želim ustvrditi, da nijedan od njih u to doba nije uopće boravio u Dubrovniku, jer se i u knígama senata jedan od njih, koji je neko vrijeme boravio u Dubrovniku, pominje po imenu: 15. maja 1585. stvorio senat zaključak sa 25 protiv 10 glasova „*de dando in elemosinam R-do Patri D. Ambrosio Jesuitae profecturo Romam scutos au. uiginti quinque*“³. Očito je i taj Isusovac i još gdje koji drugi boravio neko vrijeme u Dubrovniku, da izvrši određenu neku zadaću, na pr. da propovijeda dubrovačkim patricijima u doba korizme. Samo privremeno su ondje boravili jamačno i svi oni Isusovci, što ih pominje Appendini, pa bi redovno ostavljali Dubrovnik izvršivši zadaću, što ju je svaki od njih imao. Tek u 17. vijeku, kad je među Isusovcima bilo i nekoliko patricija dubrovačkih, neki bi od njih više vremena provodili u Dubrovniku kod rodbine svoje, poučavajući mlade svoje rođake, ili u drugom kojem poslu. Dubrovačku školu dobiše oni u ruke tek 1658. godine, kad se nastojanjem Stjepana Gradića prva dva Isusovca stalno nastaniše u Dubrovniku, da poučavaju tamošnju mladež.

* * *

¹ *Cons. Rog.*, kniga 70. za godine 1589./90. fo 104.

² *Cons. Rog.*, kniga 76. za godine 1598./99. fo 283.

³ *Cons. Rog.*, kniga 68. za godine 1584.—1586. fo 217.

Pošto sam razložio, da Isusovci nijesu bili učitelji dubrovačke mladeži potkraj 16. i u početku 17. vijeka, treba da odgovorim na pitaње: kakova je bila škola dubrovačka potkraj 16. vijeka i prvih godina 17. vijeka, dok je naš Gundulić bio đak, i koji su ga učitelji poučavali? Da pouzdano odgovorim na to, potrebno je, da se obazrem na školske prilike u Dubrovniku za čitavoga 16. vijeka.

Za prve polovine 16. vijeka dubrovačka je škola ostala otprilike sasvim onakova, kakova je bila i u 15. vijeku, a vještački ju je ocrtao Konstantin Jireček u raspravi „Der ragusanische Dichter Šiško Menčetić“¹. I u to doba upravljahu školom dubrovačkom, koja se nalodila u prvom spratu zgrade „Sponza“, gotovo redovno tuđinci, većim dijelom Talijani. Samo početna bi se obuka povjeravala kojemu dubrovačkomu svećeniku, kojemu bi se za školske prostorije dala državna kuća „prope S-tum Franciscum“. No i tu bi školu nadzirao učitelj one više škole u zgradi „Sponza“, koji ima naziv „rector scholarum“.

U izboru učitelja Dubrovčani u prvoj polovini 16. vijeka, čini se, nijesu bili osobito sretni. Tako im je u tridesetim godinama toga vijeka učitelem bio neki Jakov iz Verone, koji sam, držim, nije bio loš čovjek, dok ga je senat 14. juna 1535. nakon odlaska Augustina Tremulana, koji je tražio više plaće, imenovao rektorom škola dubrovačkih s plaćom od 500 perpera na godinu uza stanarinu od 30 perpera². No Ivan, sin toga Jakova, bez sumnje je bio moralna propalica: protiv néga se 7. marta 1538. odredila u senatu parnica zbog zločina sodomije, a istoga dana bude i Jakov „cum tota sua familia“ prognat iz Dubrovnika, te je u roku od 15 dana morao otići. Mjesto néga bude određeno, da knez i Malo Vijeće nađu repetitora „cum prouisione condecienti, donec et usque prouidebitur de Rectore praedictae scholae“³. Repe-

¹ Archiv für slavische Philologie, sv. 19., str. 34. i d., pa dodatak na str. 78. i d. Dodaci k toj raspravi nahode se u Jirečkovu članku „Beiträge zur ragusanischen Literaturgeschichte“ u istom časopisu sv. 21., str. 447. i d.

² Cons. Rog., knjiga 42. za godine 1534.—1536. fo 159, 186, 197.

³ Cons. Rog., knjiga 44. za godine 1538.—1540. fo 14. Zločin Ivanov jamačno je bio bjelodan, jer je krivac pobjegao iz grada i senat stvorio zaključak sa svim glasovima protiv jednoga „de citando et proclamando in logia Ciuitatis nostrae, quod dictus Ioannes debeat in termino trium dierum proxime futurorum a die proclamationis factae personaliter comparare coram M-co D. Rectore et suo Consilio, quibus elapsis et eo non comparente R-do

titorom škole postade 8. augusta 1538. Cesar iz Beneventa, koji kao zamjenik rektora škole imaše isprva plaću od 150 perpera na godinu, a kad rektorom oko sredine četrdesetih godina postade Nikola Petrić (*Petreo*) Korčulanin, dobivaše i on samo 80 perpera na godinu kao i ostali repetitori¹.

Ni s uglednim Nikolom Petrićem² Dubrovčani nijesu bili zadovoljni za dugo vremena: potkraj 1549. godine ne htjedoše ga nanovo potvrditi za rektora škole, premda se to dva puta, 14. novembra i 6. decembra, predložilo u senatu, pa i plaće mu ne htjedoše odmah isplatiti, nego mu je doznačiše tek tri mjeseca kasnije, i to samo do dana, kojega je bio „*cassus*“³. Poradi otpusta njegova imali su se Dubrovčani opravdavati i kod mletačkoga dužda i kod namjesnika njegova na ostrvu Korčuli, kako doznajemo po zapisniku sjednice senatske od 4. augusta 1550., u kojoj se predložilo, da se odredi „*Dnis Prouisoribus Ciuitatis, debeant formare litteras mittendas ill-mo Ducali Damiano Veneto et D. Comiti Curzolae super casu magistri Nicolai Petrei*“, ali senat povjeri taj posao knezu i njegovu vijeću (*debeant respondere dictis litteris*⁴).

Petrića naslijedi 1550. godine kao rektor dubrovačkih škola Ivan Musonio iz Kremone, koji ostade u Dubrovniku punih deset godina. Službene nam knjige onih vremena ne govore mnogo o njemu, a to je najbolji znak, da je bio čovjek na mjestu i ugodan Dubrovčanima. A da je bio vrstan nastavnik i prokušan odgojitelj, najbolju nam potvrdu za to daje školski zakon, što ga je senat dubrovački pod natpisom „*Prouedimentum formatum super reformatione iuventutis*“ prihvatio u sjednici od 26. maja 1557.⁵, a jamačno je bio sastavljen prema Musonijevim uputama.

Još u sjednici od 27. februara 1557. stvori senat sa 31 glasom protiv 6 zaključak „*de imponendo D. Prouisoribus Ciuitatis debeant*

manere debeat in culpa et contra eum procedi debeat per sententiam secundum dispositionem statutorum nostrorum et ordinum“. Krivnja se njegova izrijeком pominje u kazalu knjige: „*Pro processu sodomiae formato contra Juanum*“. Odluka o izgonu oca i roda njegova stvorena je sa 22 glasa protiv 18.

¹ *Cons. Rog.*, knjiga 44. za godine 1538.—1540. fo 74.

² Vidi o njemu na pr. u Lubića: *Dizionario biografico*, str. 250. i d. Lubić ne pominje boravka njegova u Dubrovniku. Appendini ga pak (*Notizie storico-critiche* II., str. 318.) pogrešno naziva: *Nicolò Poterio*.

³ *Cons. Rog.*, knjiga 49. za godine 1549./50. fo 89, 99, 143.

⁴ *Cons. Rog.*, ista knjiga, fo 199.

⁵ *Cons. Rog.*, knjiga 54. za godine 1557.—1559. fo 16.—18.

*formare prouedimentum super institutione iuuentutis, et illud debeant referre ad praesens consilium*¹. Pošto je bio prihvaćen, taj zakon u glavnome ostade na snazi punih stotinu godina, doklegod nijesu Isusovci preuzeli škole dubrovačke; vrijedio je dakle i u Gundulićevo doba, pa ga zato priopćujem ovdje u cijelosti zajedno sa svojim prijevodom²:

Sendo ufficio di ciascaduno Prudente, e savio Regitore, di vigilare, che li Giouani siano di continuo occupati in qualch' honesto essercitio, accio l' ocio non habbi introdurre qualche screcio, causa et origine della ruina, della casa, delli particolari cittadini, e trouandosi, come nella citta nra, regna più l' ocio, ch' in quale si uoglia altra parte, par' alli SS-ri Proueditori della Citta, alli quali e data cura di proueddere sopra questo caso, si debbiano fare le prouisioni infrascritte.

I. Primieramente perche si uedde, come nella citta nra, per la diuina gratia, si troua vno gran numero de fanciulli e Giouani, de quali per non essercitarsi molti di loro, ne in lettera, ne alcuna altra operatione honesta, non si puo sperar, habbino rendere quello frutto, quale produriano, quando si occupassero, in qualch' honesti essercitij, e sendo la principale cossa, che promoue gli huomini a qualche bello, et honesto grado, il studio delle buone lettere, Par' alli detti SS-ri

Kako je dužnost svakoga razborita i mudra vladaoca, da bdije nad tim, te mladići budu neprestano zabavljeni čestitom kakvom vježbom, da ne bi dokonica zavela kakav razdor, uzrok i podrijetlo rasulu kuće pojedinih građana, pa opažajući, da u našem gradu vlada u većoj mjeri dokonica nego ma gdje drugdje, predlažu gospoda naredbenici grada, kojima je data briga, da razmisle o tome, neka bi se stvorila ova određenja:

I. Prije svega, jer se opaža, da u našem gradu ima, hvala Bogu, velik broj dječaka i mladića, no mnogi od njih da se ne bave ni knigom ni drugim kojim čestitim poslom. pa ne ima nade, da će vraćati onaj plod, što bi ga davali, kad bi bili zabavljeni čestitim kakovim vježbama; pa kako je glavni razlog, koji uzdiže ljude do nekog lijepa i čestita stepena, učenje dobrih nauka: predlažu rečena gospoda naredbenici u prvom redu, da budu izabrana

¹ Cons. Rog., kniga 53. za godine 1555.—1557. fo 306.

² Pravopis talijanskog originala ostavljam bez promjene.

Proueditori, che principalmente si debbiano creare tre offi-li quali s'habbiano chiamare Reformatori del studio, l'officio de quali sia di tenere lo p-nte prouedimento in continua osseruanza, et attendere che sia posto ad essecutione, con autorita, quando ritrouassero alcuna cossa, degna di essere falsa qual in questo Prouedimento, non fusse exposta, possino ordinar e commandar, che sia posta ad essecutione, e detti Reformatori habbino in detto vfficio durare per spacio de tre anni, ne s'intendino vacare, sin tanto non serano creati li successori loro.

II. Et perche le cosse ordinatamente fatte, sono quelle, che da tutti riportano commendat-e e laude, però tralassando tutti gli abusi sin hora successi, quali di qua in auanti, s'habbino troncicare, si debbia proueddere, chel Rettore delle scholae publicae e della Citta, habbi di esser il cappo, sicome sin hora, sempre e stato, et habbi con l'auctorita de detti Reformatori dar'ordine, e commandare, che tutti li scolari, se debbiano per tempo, sotto quella pena allui parera, ritrouarsi alla schola, Doue ciascaduno Mastro debbia alli sua(!) scolari, dare la sua lectione, secondo la capacita del suo Ingegno, e di loro se debbiano fare le ordinarie classi, secondo lo costume, delle buone, e ben institute scholae, et a cadauna classe si debbia legere

tri činovnika, koji se imaju zvati reformatorima nauke, a zadaća im budi, da nad ovim zakonom neprekidno bdiju i paze na to, da se izvršuje, s ovlaštenjem, ako bi našli štogod, što je krivo a nije sadržano u ovom zakonu, da mogu narediti i zapovjediti, da se počne izvršivati. Rečeni reformatori imaju u rečenoj službi ostati za vrijeme od tri godine, i neka ostanu u službi, dok im ne budu izabrani nasljednici.

II. Kako red u radu svi preporučuju i hvale, tako odbacivši sve zloporabe, koje su se dosada zbile i kakove odsada u buduće vaļa suzbijati, treba bdjeti nad tim, da rektor javnih škola gradskih bude glava, kao dosada što je bio, i da s ovlaštenjem rečenih reformatora izdaje određenje i zapovijeda, da se svi đaci imaju sabrati u školi za vremena, uz prijetnju kazni, koju odredi. U školi ima svaki učitelj poučavati svoje učenike prema razumijevanju i shvatanju njihovu. Učenici neka se podijele u redovne razrede prema običaju dobrih i dobro uređenih škola, i u svakom razredu neka se čita prikladno štivo prema stepenu njegova shvatanja; pa kad se pročitaju takova štiva, učitelj ili rektor neka pripaze,

la sua lettione, secondo la qualita della sua capacita, e lette tali lettioni, Il Mastro seu Rettore, debbia ueddere, come li sua(!) ripetitori procederano nelle esami e mancando ponerli a buono camino, e quando ritrouera, ch'alcuno figliuolo, habbi fatto profitto, tal che si possi promouer alla latione di maggior altezza, lo debbia ritrare nella sua schuola, et alleggerire lo repetitore di tale fatica, e sopra tutto che s'habbino frequentare gli esami e compositioni, tanto nella prosa, quanto nel verso, non permettendo, che gli animi delli scholari siano aggrauati, che di quelle lertioni si giudicarano necessariae per el commune beneficio, e doue qualche figliuolo si dimostrasse desideroso de s'imparare letterae graecae, che detti Mgro e repetitori li debbiano soccorre, adiutar, et insegnar.

III. E perche come s'ha detto, lo numero delli scholari, e molto cresciuto, Parendo alli detti Reformatori, sia necessario, di prouedder d'un altro Repetitore, debbiano tale cosa riportar in Cons-o de pregadi doue se gli habbi prouedder, con assegnarli la prouis-e s-di 60 al anno.

IV. Similmente perche si uedde, come per il continuo studio, se troua che li figliuoli acquistano qualche latera, cussi per le molte uacantiae, uengano a scordarsi quanto hano imparato,

kako postupaju njihovi repetitori kod ispitivanja, pa ako griješe, neka ih navedu na pravu stazu; a kad opazi, da je koji čak toliko uznapredovao, da bi mogao učiti i više nauke, neka ga premjesti u svoju školu i otereti repetitora od takova posla. Nada sve neka budu brojni ispiti i pismeni sastavei, jednako u prozi kao i u stihu; no duh čakâ neka se tereti samo takovim štivom, koje se prosudi da je potrebno za općeno dobro. Pokaže li koji učenik volju, da uči grčki jezik, učitelj i repetitori neka mu budu na ruku pomažući ga i poučavajući.

III. Jer je broj đaka, kako se spomenulo, uvelike porastao, to, nađu li rečeni reformatori za potrebno, da se namjesti još drugi repetitor, neka iznesu u Vijeću Umoženih, koje će ga namjestiti i doznačiti mu plaću od 60 škuda na godinu.

IV. Tako isto, jer se opaža, da dječaci neprestano učeći mogu nešto oboleti, a kod mnogih praznika da zaboravljaju, što su naučili: zato neka se dokinu svi praznici izuzevši samo praznike

percio che si debbiano leuare tutte le uacantiae, reseruate solamente le feriae delle Vindemiae, comminzan-o dalli 15 agosto per tutto 7bre, e le feriae di Natale, per quattro giorni auanti, e dua(!) giorni per carneuale, e quattro per pascha di resurrectione.

V. Item che li detti tre Reformatori siano tenuti et obligati, per zelo di carita dua(!) uolte la settimana, uisitare le dette schuolae, per excitare li mgri, a far il debito del officio loro, et admonere li scholari, al frequentare la schuola, non permetten-o, che qualch' abuso iui sia introdotto, ma tutti, a concorrenza, attendino a ben operar' et imparare. Non manchando dalli scholari pigliar in formatione, se ne sera qualche Giouanetto, che non solleciti la schuola, e trouan-o tali, che li faccino chiamare e paternamente admonerli, sollecitino la schuola, e quando mancassero, debbiano aduertire li padri loro, accio faccino l' uffizio loro, in proueddere uaddino alla schuola, e non h-ndo il padre, tal uffizio faccino con le persone serano alli ditti fig-li piu congionte.

Item che tutti li putti, e giouanetti, sin alla eta de anni 20 siano tenuti di andar, e frequentar la schuola, e quando alcuno di quella eta, s' hauesse dedicato alla Mercatura, al banco, o uero alla nauigat-e, constam-o che tale cossa cussi sia, tale persona non uolen-o

berbe (jematve) počevši od 15. augusta kroz cijeli septembar, božićne praznike, unaprijed četiri dana dva dana o pokladama i četiri dana o svetkovini uskrsnuća.

V. Tako isto neka budu rečena tri reformatora dužna i obvezana za ljubav Božju dva puta na sedmicu pohoditi rečene škole, da potiču učitelje, neka bi vršili dužnost svoje službe, i opomiñu tučenike na polazak škole, ne dopuštajući, da bi se zavela ondje kakova zloporaba, nego da bi se svi natjecali u dobru radu i poučavañu. Neka i od učenikâ traže obavijesti, ne ima li kojega mladića, koji ne polazi škole, pa nađu li takovih, neka ih dadu dozvati i očinski opomenu, da polaze školu; ako ih pak ne bi bilo u školi, neka upute ñihove očeve, da učine svoju dužnost brineći se, da idu u školu; ako pak ne imaju oca, neka takovu uputu dadu licima, koja su najbliži rođaci rečenim đacima.

Tako isto, da svi dječaci i mladići budu dužni ići i polaziti u školu do 20 godina života. No ako bi se koji od te dobi posvetio trgovini, novčarstvu ili pomorstvu, pošto dokaže, da je to istina, takovo lice neka bude ispričano, ako

dar opera alle letterae, sia escusata.

VI. E perche nel studio delle letterae, interuene quello si uedde nelli calmi, che tutti non prendono alcuni fruttano, percio pos-sen-o interuenire, che qualch' uno de detti Giouani, facesse frutto nelle letterae, affine quelli haue-rano uoglia de proseguire, non habbino scussa di trallassar' il studio, per defetto del modo, quale non hauessero, de pottersisi go-uernar in studio, percio pare, ch' il Mag-co Cons-o de pregadi, deb-bia pigliar in nota, tanto li scho-lari nobili, quanto li popolari, quali harano uoglia di andar in Italia al studio, e sendo dal Rettore della schola appro-uati per sufficienti, debbia delli Nobili approbati per atti al stu-dio, cauarne sei, e quelli haue-rano maggiore numero di bal-lottae, s' intendino rimasti, sin al num-ro de sei, e delli citta-dini, quali s' hauerano dati, pa-rimente se ne debbiano cauare dua, de quelli hauerano mag-giore numero di ballottae, e doue de nobili, non se trouassi l' intiero numero de sei, si debbia supplire delli cittadini, e mancando li cit-tadini, si debbia supplire delli nobili, a cadauno de quali scho-lari, si debbiano dar' ogni anno s. 30 per spacio di cinque anni, con plegiaria, che tal habbi dar' opera al studio de legi, Medi-cina, o altre scientiae, e compiti

se ne bi htjelo baviti nau-kama.

VI. Kako se pak kod bavleńa naukama događa isto, što se vidi kod vlatova, da su neki jalovi, neki plodni; pa kako se može dogoditi, da gdje koji mladić ima uspjeha u naukama, da bi takav dobio voľe, da nastavi nauke, i ne bi imao isprike za napuštańe naukâ poradi oskudice novca, što ga ne ima, da bi se mogao oskrbľivati u daljim naukama: po-radi toga se predlaže, neka visoko Vijeće Umoľenih ima na pameti i đake plemiće i pučane, koji su voľni, da i d u n a n a u k e u Italiju; pa kad ih rektor škole proglasi zrelima, neka od plemića, koji su zreli za dalje nauke, odabere šestoricu, i to one, koji dobiju većinu glasova do broja šest, a od građana, koji budu predloženi, dvojicu, i to one, koji dobiju većinu gla-sova. Ako pak plemićâ ne bi bio potpuni broj šestorice, neka se dopune građanima, a ne bude li građana, neka se dopune plemi-ćima. Svakomu od tih đaka neka se daje svake godine 30 škuda redom pet godina uz obvezu, da će takav učiti zakone, medicinu ili druge znanosti. A kad mine pet godina, neka se odaberu druga osmorica na rečeni način.

li cinque anni, se ne debbiano elegger altri otto, nel modo detto.

Et accio lo commune nostro, non sia aggrauato di questa spesa, Par' alli SS-ri Proueditori, si debbia mettere una tanxa sopra Mercatantice di Alessandria, e soria, quali se condurano, tanto a Raugia, quanto in Italia, che tali habbino pagar uno quarto per cento, sin tanto che de tale gabella serano raccolti tre mille ducati, de quali l'ufficio delle raggioni, ne debbia tenere particolare conto, e tantosto, che detti denari serano raccolti, ne quelli se ne debbiano comprar in Italia, tante Intratae a ragg-e de otto percento, per mantenere i detti otto Giouani in studio.

VII. E perche tutti gli ingegni, non suono ugualmente disposti, ad abbracciar il studio delle lettere, ma suono molti, quali con la persona sua uogliono peragrar il mundo, e dar opera alla mercatura, percio sendo studio da tutti parimente loddato, e commendato, Per sodisfar a tutte le qualita de Giouani, quali si trouerano nella citta nra, et affine che ciascaduno, tenghi occas-ne di uiuere con honore. Par' alli detti SS-ri Proued-ri di ordinare, che lo Mag-co Cons-o ogni anno, habbi di nollegiare due nauì per Alessandria, una de quali si debbia nollegiare del mese di Genaro, e l'altra del mese d'agosto u-a sin tanto che cia-

A da taj trošak ne tereti našu općinu, predlažu gospoda naredbenici, neka se odredi pristojba na trgovini iz Aleksandrije i Sirije, koja se doprema ili u Dubrovnik ili u Italiju, da takovi plaćaju četvrtinu postotka dotle, dok se od takove carine ne nakupe tri tisuće dukata. O tom prihodu neka računarski ured napose vodi račun i odmah, pošto se rečeni novac nakupi, neka se kupi toliko dionica uz osam postotaka u Italiji za uzdržavanje rečenih osam mladića u naukama.

VII. Kako svaka čud nije u jednakoj mjeri voljna prigrliti bavljenje naukama, pa ima mnogo mladića, koji žele putovati svijetom i baviti se trgovinom; pa kako i to nastojanje svi tako isto hvale i preporučuju: da bi se zadovoljilo svima vrsnoćama mladića, koji se nahode u našem gradu, pa da bi svaki imao prilike, da živi čestito — predlažu rečena gospoda naredbenici, neka bi se odredilo, da Visoko Vijeće svake godine opremi dvije lađe za Aleksandriju, od kojih jedna neka se opremi na put mjeseca januara, druga mjeseca augusta, a dotle, dok svaka od rečenih lađa ne bude od

scaduna de dette nauì, non sera de tempo ne tempo ispedita, per seguire lo suo viaggio, che nesciuna altra naue, se possi nollegiare. E nollegiate ch' elle serano, sopra cadauna naue debbiano andare dieci giouani, quali debbiano essere ballottati in Cons-o de pregadi, e quelli harano piu ballottae, s'intendino rimasti, a cadauno de quali intendendo de quelli quali andare uorano. Il Commune n-ro debbia imprestare duc. 200 per uno anno, con la plegiaria da esser accettata in Minore cons-o, e questo oltra quello portara detta persona, de conto suo, e de altre particolari personae, quali ad essi uorano dare denari.

VIII. Parimente che detto Mag-co Minore Cons-o del mese di Luglio o uero Agosto, debbia nollegiare per le parti de soria, la terza naue, sopra la qual habbino andar dieci giouani, de quali siano quelli spont-te andare uorano, con imprestito, da esserli dato dal Commune n-ro, de duc. 200 nel modo dato, per le nauì quali andorano per Alessandria, e con plegiaria, da pigliarse in Minore Cons-o, che detto imprestito s' habbi ristituir in termine d' uno anno.

IX. Item che ciascaduno padrone de naue sia tenuto, condurre seco uno Gentilhuomo per scriuano, qual habbi titolo di Nobile, nel modo e dichiarato in

vremena do vremena odaslana, da slijedi svoj put, ne smije se opremiti nijedna druga lađa. A kad budu one opremlene, na svaku lađu neka se ukrca po deset mladića, koje treba izabrati u Vijeću Umoženih, i to oni, koji dobiju više glasova. Svakomu od njih, obzirujući se na one, koji žele ići, općina neka pozajmi 200 dukata na godinu dana uz obvezu, koju ima prihvatiti Malo Vijeće. Tu će svotu rečeno lice ponijeti sa sobom mimo ono, što će od svoga ponijeti i od drugih lica, koja mu ushtjednu dati novaca.

VIII. Tako isto neka Visoko Malo Vijeće mjeseca jula ili augusta opremi za strane od Sirije treću lađu, na koju treba ukrcati deset mladića od onih, koji dobre voje žele ići, sa zajmom od 200 dukata, koji će im dati naša općina isto onako, kako i za lađe, koje će ploviti put Aleksandrije, i uz obvezu, koju će prihvatiti Malo Vijeće, da rečeni zajam treba vratiti u roku od godine dana.

IX. Tako isto da svaki gospodar lađe bude dužan uzeti sa sobom kojega plemića za pisara, koji neka ima naziv „nobile“, prema određenju Žute

l-o Giallo a ch. 157. e quando non trouasse persona nobile, che non s'intendi essere libero de pigliare quale persona uora, se tale licentia non sera pura, per parte del Minore Cons-o, e contrafacendo, caschi in pena de duc. cento, da esser applicati alla cam-ra del Commune n-ro.

X. Item chel prouedimento, per el quale se prohibiscono li giochi, conuenticulari, che nesciuno tenghi luogo per essercitar' alcuna de dette cossae prohibite, se debbia poner' ad essecutione dalli detti Reform-ri senza ueruna dilatione.

Et hoc prouedimentum semper possit corrigi, ampliari, et in meliorem formam digeri.

Kńige na listu 157. Kada pak ne bi našao lica plemenita, neka mu ne bude slobodno uzimati lice po voļi bez osobita ovlaštenja Maloga Vijeća. Tko prestupi ovo određenje, neka plati 100 dukata, koji će se uložiti u komoru naše općine.

X. Tako isto da zakon, kojim se zabranjuju igre, sastajanja, da nitko ne drži prostorija, u kojima bi se mogla vršiti koja od rečenih zabranjenih zabava, vaļa povjeriti na izvršavanje rečenim reformatormima bez ikakova odgađanja.

Ovaj je zakon uvijek dopušteno ispraviti, dopuniti i promijeniti u bolji oblik¹.

Kako svak na prvi pogled razbira, taj se školski zakon znatno razlikuje od današnjih školskih zakona, jer ni bar općeno ne određuje naučne osnove, nego sasvijem prepušta voļi i spoznañu ravnateļa škole i pojedinih učiteļa, da odabiru naučnu građu prema vrsnoći i napretku svojih učenika. Pa i broj razredā nije u ñemu pobliže određen ni kako će pojedini učenik iz nižega razreda prelaziti u viši: i to se u senatu prepustilo sasvijem voļi rektora ili učiteļa, da ustanovi, je li koji učenik vrstan prijeći u viši razred ili nije. Koliko razbiramo po II. glavi toga zakona, škola je dubrovačka imala svrhu, da spremi mladež za kasniji život, budući da se u ñoj smjela đacima podavati samo takova

¹ U Vijeću se umoljenih prva glava toga zakona prihvatila sa 26 protiv 11 glasova, druga sa 29 protiv 8, treća sa 32 protiv 4, četvrta o školskim praznicima jednoglasno, peta sa 28 protiv 9 glasova, šesta sa 22 protiv 15, sedma sa 26 protiv 11, osma sa 26 protiv 11, deveta sa 31 protiv 6, deseta sa svim glasovima protiv 3.

U istoj sjednici Vijeća Umoljenih biše odmah izabrana tri „reformatores studii“, i to Paskval Trojanov Crijević, Ivan Marinov Gundulić, Serafin Orsatov Đamanić.

građa, koja je potrebna za općeno dobro. Grčki jezik bijaše u noj predmet neobligatan, ali učitelj i repetitori, dakako samo neki od njih, morali su ga poznavati, jer su ga bili dužni poučavati, ako bi se koji čak dobre voľe prijavio za taj predmet.

Kud i kamo najzanimljivije određenje u tom zakonu jest ono, koje odaje skrb Dubrovčana za podmladak svoj i nakon svršene škole kod kuće. Prema vrsnoći i nagiñanju svome mladi je Dubrovčanin svršivši s uspjehom škole u zavičaju mogao nastaviti nauke u Italiji ili posvetiti se trgovini, a u jednom i u drugom nastojanju država mu bijaše spremna pomoći, pa ih je i pomogla lijep broj. Napose potporama, što bi ih redovno podjelivala boljim đacima, da pođu na nauke u Italiju — a podjelivaše ih već i u 15. vijeku, davno prije toga školskog zakona —, republika je dubrovačka u velikoj mjeri imala blagodariti bujno cvjetanje kniževnosti svoje u 16. i 17. vijeku. Suviše bih se udaľio od zadaće svoje, kad bih htio redom izbrajati lica, koja su od senata dobila rečenu potporu, da uče u visokim školama Italije: spomenut ću samo neka poznatija lica kulturne povijesti dubrovačke.

Otkako je novi školski zakon stupio na snagu, prvi su takovu potporu dobili Frañevci Anđeo i Toma, da uče teologiju u Parizu¹, pa Dominikanac Dominik, koji je tako isto želio nastaviti nauke u Parizu². Pet godina kasnije, 1565. godine, ta se potpora podijelila kanoniku dubrovačkomu Josipu Bući 31. oktobra, a četiri mjeseca kasnije, 7. februara 1566., drugomu kanoniku dubrovačkomu Frañi Đamañiću, da obojica nastave nauke u Italiji³. U to doba želaše onaj Dominikanac Dominik da mu se potpora po od 30 škuda podijeli još za daljih pet godina, ali senat u sjednici od 16. februara 1566. ne usliša njegove molbe, nego rečenu potporu podijeli trećemu kanoniku dubrovačkomu Mavriciju Bući, da pođe u Italiju na nauke⁴. Te se godine od onih prihoda, koji su bili određeni za to, mogla podijeliti još jedna takova potpora, a tu dobi Bartolomej Sfondrati, potoñi onaj Isusovac, što ga Appendini pominje među prvim dubrovačkim učiteljima od toga reda: Bartolomej je tada učio pravo u Papiji, kako doznajemo po zaključku senatovu, koji se stvorio 22. juna

¹ *Cons. Rog.*, kniga 55. za godine 1559.—61. fo 111. (sjednica od 4. maja 1560.).

² *Cons. Rog.*, ista kniga fo 177. (sjednica od 16. novembra 1560.).

³ *Cons. Rog.*, kniga 57. za godine 1563.—1566. fo 224, 262.

⁴ *Cons. Rog.*, ista kniga fo 264.

1566.¹, pa je jamačno već koju godinu proboravio ondje, jer mu se potpora dala samo za dvije godine. Daļu potporu, što se davala od onih prihoda, dobi 20. marta 1567., da nastavi nauke u Padovi, patricij Sigismund Jerolimov Đorđić, koji je kasnije došao na glas kao vrstan teolog i dobar latinski pjesnik, a 1611. štampano kod Zanettija u Rimu knjižicu: *Orazioni d'un penitente contrito*². Nešto kasnije, 22. januara 1568., dobi takovu potporu još neki Leonardo Vićentija Barberi, samo se imao netko obvezati za n pred Malim Vijećem, „*quod ibit studendi causa ad dictum studium (in Italiam) et operam dabit litteris*“³. Iste godine, 11. augusta 1568., dopade takova potpora još sedmoga Dubrovčanina, patricija Ivana Lucijanov Buću, koji je već bio na naukama u Bologni⁴. Daļe napokon potpore od rećenih prihoda dobiše 5. septembra 1569. svećenik Jakov Stephani, koji bijaše naumio nastaviti nauke u Padovi, i kanonik Marin Šimunov Menčetić, da pođe u Italiju⁵.

Svoj toj devetorici mladih Dubrovčana, koji u drugoj polovini šezdesetih godina uz državnu potporu nastavili nauke u Italiji, bijaše učiteļem ugledni Nascimbene de Nascimbene iz Ferrare, koji postade rektorom dubrovačkih škola, pošto je Ivan Musonio u početku mjeseca juna 1560. želio otići iz Dubrovnika: u sjednici od 2. juna 1560. povjeri senat tajniku republike Ivanu Krstiteļu Amalteu posao, da nađe nova rektora, i dade mu u to ime 50 dukata, te bi dva i pō mjeseca mogao boraviti u Italiji⁶.

¹ *Cons. Rog.*, kniġa 58. za godine 1566.—1568. fo 51.: „*Prima pars est de succurrendo Bartholomeo, filio S. Marini de Sfondratis, Cancellarij n-ri, qui Papiæ studet legibus, cum uno munere scutatorum auri triginta singulo anno per biennium cum fideiussione S. Hieronymi Mar. Ghetaldis, qui acceptavit.*“

² *Cons. Rog.*, ista kniġa fo 140. Vidi o ņemu u Appendinija: *Notizie istorico-critiche*-II., str. 323. bil. 1.

³ *Cons. Rog.*, ista kniġa fo 222.

⁴ *Cons. Rog.*, kniġa 59. za godine 1568.—70. fo 33.

⁵ *Cons. Rog.*, kniġa 59. za godine 1568.—70. fo 159.

⁶ *Cons. Rog.*, kniġa 55. za godine 1559.—61. fo 125. — Tommaso Chersa, poznati pjesnik i kniġevnik dubrovački, u spisu „*Degli illustri Toscani stati in diversi tempi a Ragusa commentario*“, Padova 1828., u biļešci na str. 12. priopćuje pismo ili, boļe, ulomak iz toga pisma, u kojem Ivan Krstiteļ Amalteo nudi Nascimbeneju mjesto rektora dubrovačkih škola. Prema tome ulomku rektor je u ono doba dobivao svega 230 škuda plaće na godinu, ali se ta plaća mogla povisiti na 300 i još više škuda, „*perocchè è usanza della città, qualor matore persona*“

Za boravka svoga u Dubrovniku Musonio pribavi Dubrovčanima i vrsna knjižara, nekoga Curtija, koji bijaše ujedno knigoveža, pa je potkraj 1557. godine zamolio senat, da bi se samo njemu povjerio posao uvezivanja svih knjiga, „*che giurnalmente bissoagnerano per uso della Notaria e Cancellaria di questa Città*“ obećavajući u molbi, da će za njih upotrijebiti vašanu pergamenu, a mimo to, da će držati „*anche di continuo mia libreria a beneficio dei figliuoli de VV. SS. ill-me et ornamento di questa Città*“: u sjednici od 23. novembra 1557. prihvatio je senat njegovu ponudu sa 19 glasova protiv 16¹. Taj Curtio bijaše knjižar u Dubrovniku i u doba, kad je Nascimbene bio na čelu škola dubrovačkih, i senat mu 26. aprila 1566. sa svim glasovima protiv jednoga dopusti, „*ut per menses tres possit se conferre in Italiam causa providendi ea, quae ad usum artis suae fuerint necessaria, ut nobis melius in conficiendis libris possit inseruire*“².

Nascimbene, koji ostade rektorom dubrovačkih škola punih devet godina, bez sumnje je bio vrstan nastavnik, pa ga je i senat odlikovao više puta: tako na pr. 21. februara 1564., kad mu darova „*amoris intuitu*“ 20 dukata, jer mu bijaše posvetio stampom svoj komentar uza Ciceronov spis „*De inventione*“³. Godinu pak dana kasnije, 7. juna 1565., podijelio mu je dopust, „*ut se conferre possit in Italiam pro mensibus tribus, ita quod ei currere salarium non debeat, nisi pro mense uno cum dimidio tempore vacantiarum, videlicet dimidio Augusto et toto mense Septembri, quo mense uno cum dimidio durante si fuerit absens a ciuitate et do-*

nobile o del popolo, di ricercar per lo più dal Lettore qualche sermone funebre, per lo qual gli si dà almeno un ducato et alquante candele, ma hor quattro, hor cinque, hor dieci scudi, et hora più secondo la condizione et l'havere delle persone. Taccio i presenti de' privati et certi privilegi et doni pubblici, che pur vagliono ancor essi“. Dale hvali Amalteo dobar zrak i jevtin život u Dubrovniku, za koji, ako se živi i u obilu pa drži u kući „*un servitore*“ i „*una fante campestre*“, ne treba na godinu više od 50 ili 60 škuda.

¹ Cons. Rog., kniga 54. za godine 1557.—1559. fo 73.

² Cons. Rog., kniga 58. za godine 1566.—1568. fo 27.

³ Cons. Rog., kniga 57. za godine 1563.—1566. fo 23. Tu je knigu Nascimbene štampao u Mlecima godinu dana prije toga, podajući u njoj tekst Ciceronova spisa i svoj tumač s ovim natpisom: *Nascimbaeni Nascimbaenii Ferrariensis in M. Tullii Ciceronis de Inventione libros commentarius. Venetiis, apud Bologninum Zalterium 1563*. Kniga ima u velikoj četvrtini 128 listova. Tumač se njegov preštampao i u mletačkom izdanu Cicerona, što ga je u početku 18. vijeka uredio Isak Verburg.

*minio nostro utique salarium suum sibi currere debeat non obstante quavis alia parte in contrarium disponente*¹. Drugi učitelji prije nega, ako bi za praznikâ otišli kamo iz Dubrovnika, ne bi dobivali nikakove plaće. Pa i predujam je na plaću dobio jednom, 8. marta 1566., kad se obratio na senat s takovom molbom². Samo jedne njegove žeļe ne htjede poslušati senat. Još 9. novembra 1566. stvorio je senat zaključak „*de prouidendo unum repetitorem, qui esse debeat collega Magistri Pauli Bosij, qui docere debeat pueros Ciuitatis grammaticam et litteras humanas*“³. Tomu se repetitoru odredila ista plaća, što ju je imao rečeni Pavao Bosio, koji od 18. marta 1556. dobivaše 90 škuda na godinu⁴. Za to mjesto predlaže Nascimbeni jednoga od svojih zemļaka, pa se 12. juna 1567. doista predložilo senatu „*de concedendo Magistro Antonio de Peregrinio Lucensi scholam penes ecclesiam S-ti Francisci, in qua edocere debeat iuuenes et pueros grammaticam et humanas litteras*“, no senat sa 23 glasa protiv 12 podijeli to mjesto nekomu dubrovačkomu svećeniku Ivanu Šimunovu⁵.

Ostavio je Nascimbeni Dubrovnik u početku 1570. godine, a rektorom škole postade Fraño Serdonati, koji se već godinu dana prije toga pominje u senatskim zapisnicima kao „*magister scholarum*“⁶. Još prije njegova odlaska stvorio je senat 26. oktobra 1568. sa 29 glasova protiv 6 ovaj zanimļivi zaključak: „*Prima pars est de concedendo D. Chriaco Gualteruccio Anconitano et D. Ambrosio Corsico Siculo, ut pro imprimendis nonnullis libris sacrae scripturae in lingua seruiana possint ex Italia huc conducere unum seu plures impressores, prout eis concessum fuit a Rmo. D. Archiepiscopo nostro*“⁷. Kakav je uspjeh imao novi taj pokušaj, da bi se u Dubrovniku zavela štamparija, nijesam mogao obaznati unatoč pomnļivu potraživanju; no više je nego vjerojatno, da ni taj zaključak

¹ *Cons. Rog.*, kniĝa 57. za godine 1563.—1566. fo 188.

² *Cons. Rog.*, kniĝa 58. za godine 1566.—1568. fo 5.

³ *Cons. Rog.*, ista kniĝa fo 91.

⁴ *Cons. Rog.*, kniĝa 53. za godine 1555.—1557. fo 180.

⁵ *Cons. Rog.*, kniĝa 58. za godine 1566.—1568. fo 165.

⁶ *Cons. Rog.*, kniĝa 59. za godine 1568.—70. fo 174.: „*Prima pars est de accommodando cum secunda eorum apolitia excellentem D. Aloysium de Federicis physicum, D. Franciscum Serdonati, magistrum scholarum, et D. Gasparem Bazzum chirurgicum, etiam quod tempus dictae secundae apolitiae eis non aduenerit.*“ Zaključak se stvorio sa 36 glasova protiv 1. Prezime je dakle njegovo prema tome „Serdonati“.

⁷ *Cons. Rog.*, ista kniĝa fo 46.

nije urodio bolim plodom nego onaj stariji od 1514. godine, kad se kancelar dubrovački Luka Paskvalov Primi ozbiljno bavio mišlju, da bi uredio u Dubrovniku štampariju s latinskim, grčkim i ćirilskim slovima, pa je za to i dobio dopuštenje od senata¹. Nije mi bar poznato, da bi se u Dubrovniku bila štampala ikoja kniga prije 1783. godine, kad je Mlečanin Karlo Occhi s dopuštanjem dubrovačkog senata od 25. novembra 1782. uredio ondje štampariju prvu uopće u Dalmaciji, dobivši za to 500 dukata predujma na 15 godina, jamstvo, da se za to doba nikomu drugomu ne će dopustiti uređenje štamparije u Dubrovniku, oprost od nekih daća i naziv „*Stamperia privilegiata*“².

No vrijeme je već, da se povratimo k školi dubrovačkoj 16. vijeka.

Neki od prvih onih mladića, što ih senat s državnom potporom bijaše poslao na dalje nauke u Italiju, nijesu valjda osobito marljivo radili; senat je naime 20. februara 1574. znatno pooštrio ono određenje o potporama zaključivši jednoglasno, „*quod omnes illi*

¹ Vidi članak Konstantina Jirečka: Beiträge zur ragusanischen Literaturgeschichte, Archiv für slavische Philologie, sv. XXI., str. 430. i d. — U zapisnicima senatskih sjednica 16. vijeka još je jednom govor o štampanju nekakvih školskih knjiga, što ih je složio nadbiskup dubrovački Vićentije Portico, ali se iz čitave rečenice razbira, da su se te knjige imale štampati van Dubrovnika: 29. augusta 1575. (*Cons. Rog.*, kniga 63. fo 79.) zaključio je senat sa 26 glasova protiv 5 ovlastiti kneza i Malo Vijeće, „*ut conducant unum stampatorem cum prouisione eis bene uisa, qui stampare debeat libellos a Rmo. Dno. Archiepiscopo nostro paratos ad instituendos pueros nostrae Ciuitatis*“.

² *Cons. Rog.*, kniga 190. za godine 1782. 3. fo 250. i d. U molbi Occhijevoj, koje prijepis čitamo u zapisniku rečene senatske sjednice, izrijeком se pominje, da je štamparija jedna od „*nuoue arti*“, što bi ih trebalo zavesti u Dubrovniku. Zanimljiva je u njoj osnova, što je Occhi podaje za svoj rad: „*La prima opera, che io ho fissato di pubblicare colle mie stampe, sarebbe la raccolta dei Poeti Illirici, le composizioni dei quali, che meritano di essere tramandate alla posterità, ora rimangono sepolte in private librerie fra manoscritti, soggette a perpetuamente smarirsi, come già si sono smarite molte delle medesime. Questa intrapresa oltre che sarebbe di un comodo grandissimo a tutto lo stato, perchè affacilitarebbe infinitamente la lettura de sudetti autori resi comuni colla stampa, darebbe anche lustro alla loro rispettabilissima Nazione resa già celebre per tutta l' Europa con le produzioni insigni dei degnissimi loro Nazionali. Oltre poi alla ristampa, che io farei de' diversi altri Libri Illirici ascettici resi rari al presente per non trovarsene alcuna copia a qualunque prezzo nè in Venezia nè altrove, la privazione de quali leva la facilità di pregare Iddio a chi non intende la lingua Italiana o Latina*“.

*Nobiles et Ciues nostri, qui ad praesens student et qui posthac studebunt in Italia et qui habuerunt et habebunt auxilium et subsidium consuetum a Comuni nostro, debeant et teneantur exacto quinquennio eorum studij, cum reuersi fuerint Ragusium, tenere publicas conclusiones: alias teneantur ad restitutionem dicti subsidij, quod habuissent a Comuni nostro*¹. Nakon svršenih je dakle nauka svaki od tih mladića imao pokazati Dubrovčanima, što li je naučio u tuđem svijetu, ili vratiti sav novac, što ga je dobio u ime potpore.

To određenje nije još vrijedilo za sve one mlade ljude, što ih senat bijaše poslao u Italiju na nauke, ali je i od njih gdje kojega zahvatilo. Ono nije moglo vrijediti ni za Stjepana Benešu, kojega ocu Petru senat 2. aprila 1570. pozajmi pedeset škuda, „*cum quibus possit succurrere pro sexto anno S. Stephano, eius filio, qui studet Patauij, cum fideiussione acceptanda in Mag-co Minore Consilio, quos scutatos quinquaginta restituere teneatur in duobus annis proxime uenturis ad scutatos XXI quolibet anno*“². jer se tu ne govori o potpori, nego o zajmu, i to četiri godine prije onoga određenja. No vrijedilo je ono za sina njegova Petra — uglednoga potošnjeg kanonika, opata i državnika —, kojemu senat na njegovu vlastitu molbu 4. aprila 1598. podijeli rečenu potporu na pet godina, da nastavi nauke u Italiji³, — i za sve ostale mlade Dubrovčane, koji dobiše tu potporu poslije onoga određenja, kako najbolje razbiramo po tome, što još u 17. vijeku Stjepan Gradić, uživajući isto takovu potporu i ne moguci se odmah vratiti u Dubrovnik, štampa u Rimu i posvećuje senatu dubrovačkomu osobiti spis, da bi zasljedio dotadašnji svoj uspjeh u naukama⁴.

¹ *Cons. Rog.*, knjiga 62. za godine 1573.—1575. fo 197.

² *Cons. Rog.*, knjiga 60. za godine 1570.—1572. fo 35.

³ *Cons. Rog.*, knjiga 76. za godine 1598. fo 48., gdje čitamo i ovu molbu Petrovu: „*Ill-mi S-ri. Io mi sono rissoluto di andar in Italia a studiare spetial-te per farmi più habile ad ogni seruitio della Patria, ma perchè per esser, come elle sanno, mal dotato di beni di fortuna, non potrò senza l'aiuto di V. S. Ill-me conseguir questo lo resto intento: le supplico, che con l'infrascritta piegiaria restino seruite, non altrim-te che l'hanno fatto ad altri souenirmi per cinque anni col solito sussidio di trenta scudi all'anno, assicurandosi che, sì come per mezzo di tal gratia si acrescerà in me l'obbligo, che ho a V. S. Ill-me, così per conseguenza si acenderà maggiorm-te il desiderio di impiegarmi in ogni seruitio di V. S. Ill-me, le quali Iddio N-o S-re felicitì. Pieggiò: S. Girolamo di F-o Gondola.*“

⁴ *Peripateticae philosophiae pronunciata disputationibus proposita a Stephano Gradio, patritio et canonico Ragusino, auspiciis illustrissimorum et excellentis-*